

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิเคราะห์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) ประเภทกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ (multi-site case studies) โดยมีวิธีการศึกษา 2 ลักษณะ คือ การวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม รายละเอียดของการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (documentary research)

การวิจัยเอกสาร เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ในการวิจัยภาคสนามและการนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 เอกสารที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในการศึกษา ตามแหล่งที่มาของเอกสาร ได้ ดังนี้

1.1.1 เอกสารที่ผลิตโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

1.1.2 เอกสารที่ผลิตโดยสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

1.1.3 เอกสารที่ผลิตโดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1.1.4 เอกสารที่ผลิตโดยหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิพัฒนาไท และมูลนิธิหมู่บ้าน เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์ ได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอแบบความเรียง ในประเด็นต่อไปนี้

- 1.1.1 คุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.1.2 เจื่อนใจความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.1.3 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเจื่อนใจความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.1.4 ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

การวิเคราะห์คุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เจื่อนใจความรู้และคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างเจื่อนใจความรู้และคุณธรรมและคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะยึดค่านิยม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเอกสารที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้นำไปเผยแพร่เป็นหลัก โดยเอกสารประกอบเพิ่มเติมที่ใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ นำมาจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เอกสารของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเอกสารของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากทั้ง 2 หน่วยงานเป็นองค์กรหลักที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศ

ส่วนเอกสารที่ใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง นำมาจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับเกษตรทฤษฎีใหม่ เอกสารการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เอกสารของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เอกสารของมูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิพัฒนาไท และมูลนิธิหมู่บ้าน และเอกสารของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 การตรวจสอบ การตรวจสอบข้อมูลเอกสาร ได้ดำเนินการเฉพาะการตรวจสอบเบื้องต้น โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเอกสาร โดยให้ความสำคัญกับผู้เขียน แหล่งผลิต หน่วยงานรับผิดชอบ วิธีการได้มาซึ่งเอกสารและข้อมูล รวมทั้งได้เลือกสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตจากแหล่งข้อมูลหรือหน่วยงานที่น่าเชื่อถือ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการ

พิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิพัฒนาไท มูลนิธิหมู่บ้าน สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งข้อมูลได้ผ่านการสังเคราะห์และตรวจสอบมาแล้วระดับหนึ่ง จึงน่าจะมีความเชื่อถือได้มาก

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ได้นำมาใช้เป็นตัวชี้วัดในการวิจัยภาคสนามสำหรับการวิเคราะห์กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิเคราะห์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. การวิจัยภาคสนาม (field research)

การวิจัยภาคสนาม ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) ประเภทกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ (multi-site case studies) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงและการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยภาคสนามมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การคัดเลือกกรณีศึกษา ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาแบบเจาะจง โดยใช้แนวทางของสุภางค์ จันทวานิช (2537 : 26) ที่ว่าเลือกพื้นที่ที่สามารถตอบปัญหาวิจัยที่ต้องการได้ ความเป็นไปได้ของขนาดพื้นที่ที่จะเข้าไปศึกษา คือ ต้องไม่ใหญ่เกินไป คูในแง่ความซับซ้อนของปรากฏการณ์ในชุมชน คูในแง่ของความสะดวกในแง่ที่ตั้งของชุมชนว่าอยู่ไกลเกินไปหรือไม่ การเดินทางไปมาติดต่อลำบากหรือไม่ คูในแง่ความปลอดภัย และอื่น ๆ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษาเพื่อใช้ในการวิจัย คือ

1. เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่กระจายอยู่ตามภาคหลักของประเทศไทย คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้
2. เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นพื้นที่ต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
3. เป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการพึ่งตนเองและการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนอื่น
4. เป็นชุมชนที่มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. เป็นชุมชนที่มีการดำเนินกิจกรรมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน มากกว่า 5 ปีขึ้นไป

6. มีถนนเข้าสู่ชุมชนได้สะดวก และมีระยะห่างจากตัวอำเภอไม่เกิน 30 กิโลเมตร
7. เป็นพื้นที่ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญสามารถให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกชุมชนทั้งสิ้น 3 ชุมชน ได้แก่

1. ชุมชนพอเพียง 1 จังหวัดนครศรีธรรมราช (ชื่อสมมุติ)
2. ชุมชนพอเพียง 2 จังหวัดอุบลราชธานี (ชื่อสมมุติ)
3. ชุมชนพอเพียง 3 จังหวัดลำปาง (ชื่อสมมุติ)

ชุมชนทั้งสามแห่งมีความคล้ายคลึงกัน ในลักษณะของความเป็นชุมชนเกษตรกรรมพึ่งตนเอง มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพยายามในการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งมีการพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพ ปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ส่วนด้านความแตกต่างระหว่างสามชุมชน คือ มีพื้นที่ตั้งของอยู่คนละภาคของประเทศ มีสภาพปัญหาของชุมชนที่แตกต่างกัน และมีระยะเวลาในการเริ่มต้นพัฒนาชุมชนไม่เท่ากัน กล่าวคือ ชุมชนพอเพียง 1 มีการดำเนินการมากกว่า 20 ปีขึ้นไป ชุมชนพอเพียง 2 มากกว่า 10 ปีขึ้นไป และชุมชนพอเพียง 3 มากกว่า 5 ปีขึ้นไป

2.2 ระยะเวลาในการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลรวมทั้งสิ้น ประมาณ 12 เดือน คือ ตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2547 ถึง 31 กรกฎาคม 2548 ดังนี้

1. ชุมชนพอเพียง 1 ผู้วิจัยได้เข้าพักอาศัยที่บ้านของผู้นำชุมชน 2 ท่าน โดยไปอยู่ครั้งละ 1-2 สัปดาห์ จำนวน 3 ครั้ง คือ เดือนสิงหาคม 2547 ธันวาคม 2547 และมีมิถุนายน 2548
2. ชุมชนพอเพียง 2 ผู้วิจัยได้เข้าพักอาศัยที่ศาลาส่วนกลางซึ่งเป็นที่พักของแขกของชุมชน 1 ครั้ง และพักที่บ้านของชาวชุมชน 2 ครั้ง โดยไปอยู่ครั้งละ 1 สัปดาห์ จำนวน 3 ครั้ง คือ เดือนตุลาคม 2547 มกราคม 2548 และพฤษภาคม 2548
3. ชุมชนพอเพียง 3 ผู้วิจัยได้เข้าพักอาศัยที่บ้านของผู้นำชุมชน 3 ท่าน โดยไปอยู่ครั้งละ 1-2 สัปดาห์ จำนวน 3 ครั้ง คือ เดือนกันยายน 2547 พฤศจิกายน 2547 และกุมภาพันธ์ 2548

2.3 วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

2.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็น ประสบการณ์ ทศนคติ และความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

2.3.1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักชุมชนละ 15 คน เนื่องจากเป็นจำนวนที่ทำให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับเริ่มอิ่มตัวและมีความซ้ำซ้อนกัน ซึ่งใช้เกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. ผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชนตามระบบการปกครองของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ชุมชนละ 3-4 คน
2. ผู้นำธรรมชาติ ผู้นำกลุ่ม ผู้นำทางศาสนา หรือผู้นำองค์กรทางอาชีพในชุมชน ชุมชนละ 3-4 คน
3. สมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเด่นหรือมีความรับผิดชอบหลักในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่ชาวบ้านระบุชื่อซ้ำกันมาก ชุมชนละ 4-5 คน
4. พ่อบ้าน แม่บ้าน ซึ่งเป็นสมาชิกในท้องถิ่น ชุมชนละ 2-3 คน

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลหลักแยกตามชุมชนได้ ดังนี้

ชุมชนพอเพียง 1

ตารางที่ 3 ลักษณะผู้ให้ข้อมูลหลัก ชุมชนพอเพียง 1

เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	อาชีพหลัก	หน้าที่ในชุมชน
ผู้นำอย่างเป็นทางการ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 3 คน หญิง 1 คน					
ชาย	54	แต่งงาน	ป. 4	ทำสวนยาง	ผู้ใหญ่บ้าน
ชาย	66	แต่งงาน	ป. 6	ทำนา	ผู้ใหญ่บ้าน
ชาย	50	แต่งงาน	ป. 6	ทำสวนยาง	ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
หญิง	46	แต่งงาน	ม. 6	ทำสวนยาง	อบต.
ผู้นำธรรมชาติ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 4 คน เพศหญิง - คน					

ชาย	68	แต่งงาน	ป. 7	คณะกรรมการ	ประธานกลุ่มสวนยาง
ชาย	39	โสด	ม. 6	ทำสวนยาง	รองประธานสภาผู้นำ
ชาย	55	แต่งงาน	ป. 4	ทำสวนยาง	กรรมการสภาผู้นำ
ชาย	40	แต่งงาน	ปริญญาตรี	รับราชการ	กรรมการสภาผู้นำ
สมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเด่น จำนวน 5 คน แบ่งเป็น เพศชาย 3 คน เพศหญิง 2 คน					
หญิง	43	หย่า	ม. 6	ทำสวนยาง	ประธานกลุ่มของใช้
หญิง	37	แต่งงาน	ม. 6	ค้าขาย	ประธานกลุ่มแปรรูป
ชาย	54	แต่งงาน	ป. 4	แพทย์แผนไทย	แพทย์แผนไทย
ชาย	44	แต่งงาน	ปวช.	ทำสวนยาง	ผู้จัดการโรงงาน
ชาย	53	แต่งงาน	ม. 3	เพาะกล้าไม้	กรรมการศูนย์ศึกษา
สมาชิกในท้องถิ่น จำนวน 2 คน แบ่งเป็น เพศชาย 2 คน เพศหญิง - คน					
ชาย	35	โสด	ปวส.	ทำสวนยาง	สมาชิกกลุ่มเกษตรกร
ชาย	42	โสด	ม. 6	ทำสวนยาง	สมาชิกกลุ่มเกษตรกร

ชุมชนพอเพียง 2

ตารางที่ 4 ลักษณะผู้ให้ข้อมูลหลัก ชุมชนพอเพียง 2

เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	อาชีพเดิม	หน้าที่ในชุมชน
ผู้นำอย่างเป็นทางการ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 2 คน หญิง 2 คน					
ชาย	54	แต่งงาน	ปริญญาตรี	รับราชการ	ผู้ใหญ่บ้าน
ชาย	50	โสด	ปริญญาตรี	รับราชการ	กรรมการหมู่บ้าน
หญิง	48	โสด	ปริญญาโท	ทนายความ	กรรมการหมู่บ้าน
หญิง	37	หย่า	ปริญญาตรี	รับราชการ	ครู
ผู้นำธรรมชาติ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 2 คน หญิง 2 คน					
ชาย	71	โสด	ปวส.	โฆษณา	สมณะ
ชาย	51	โสด	ปริญญาตรี	นักศึกษา	สมณะ
หญิง	48	โสด	ป. 4	ทำนา	สิกขามาตุ
หญิง	44	แต่งงาน	ปริญญาโท	รับราชการ	งานอบรม
สมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเด่น จำนวน 5 คน แบ่งเป็น เพศชาย 3 คน เพศหญิง 2 คน					
ชาย	50	แต่งงาน	ป. 4	ทำนา	ฐานแชมป์สวนไม้
หญิง	47	แต่งงาน	ป. 4	ทำนา	ฐานแชมป์สวนไม้

ชาย	48	แต่งงาน	ป. 4	ธุรกิจโรงสี	ฐานโรงสี
หญิง	38	โสด	ป. 4	ทำนา	ฐานยาสมุนไพร
ชาย	45	โสด	ป. 6	ทำนา	ฐานกสิกรรม
สมาชิกในท้องถิ่น จำนวน 2 คน แบ่งเป็น เพศชาย - คน เพศหญิง 2 คน					
หญิง	48	หย่า	ปริญญาตรี	พยาบาล	ศาลาสุภาพ
หญิง	48	โสด	ปวส.	ค้าขาย	ร้านค้าชุมชน

ชุมชนพอเพียง 3

ตารางที่ 5 ลักษณะผู้ให้ข้อมูลหลัก ชุมชนพอเพียง 3

เพศ	อายุ	สถานภาพ	การศึกษา	อาชีพหลัก	หน้าที่ในชุมชน
ผู้นำอย่างเป็นทางการ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 4 คน หญิง - คน					
ชาย	54	แต่งงาน	ม. 6	ค้าขาย	ผู้ใหญ่บ้าน
ชาย	57	แต่งงาน	ม. 3	ทำนา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
ชาย	70	แต่งงาน	ป. 4	ทำนา	กรรมการหมู่บ้าน
ชาย	42	แต่งงาน	ป. 6	ทำนา	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
ผู้นำธรรมชาติ จำนวน 4 คน แบ่งเป็น เพศชาย 2 คน หญิง 2 คน					
หญิง	49	แต่งงาน	ปริญญาโท	รับราชการ	ผู้นำชุมชน
ชาย	50	แต่งงาน	ม. 6	รับราชการ	ผู้นำชุมชน
หญิง	42	แต่งงาน	ปริญญาตรี	รับราชการ	ผู้นำชุมชน
ชาย	49	แต่งงาน	ม. 6	ทำโรงสี	กลุ่มแกนนำชุมชน
สมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทเด่น จำนวน 5 คน แบ่งเป็น เพศชาย 3 คน เพศหญิง 2 คน					
ชาย	59	แต่งงาน	ม. 3	รับราชการ	ทีมวิจัยหนี้สิน
หญิง	39	แต่งงาน	ป. 2	ทำนา	ผู้นำการทำฝายชะลอน้ำ
ชาย	45	โสด	ป. 6	แกะสลัก	หัวหน้าดับไฟป่า
ชาย	45	แต่งงาน	ปวส.	ซ่อมรถ	หัวหน้าโครงการวิจัย
หญิง	23	โสด	ปริญญาตรี	ครู	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
สมาชิกในท้องถิ่น จำนวน 2 คน แบ่งเป็น เพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน					
หญิง	39	แต่งงาน	ป. 6	หาของป่า	กลุ่มแม่บ้าน
ชาย	62	แต่งงาน	ป. 4	ทำนา	กรรมการกลุ่มออมทรัพย์

2.3.1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบมีอิสระในการตอบ โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นคำถามแบบให้อธิบายหรือเล่าให้ผู้วิจัยฟัง โดยช่วงแรกจะเป็นคำถามกว้าง ๆ และถามเจาะลึกตามคำตอบที่ได้ ซึ่งเนื้อหาสาระประกอบด้วย 3 เรื่อง คือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนที่ชุมชนดำเนินการ โดยแต่ละคำถามมี 2 ส่วน คือ สภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และความคิดเห็นของผู้ตอบ

ตัวอย่างแนวคำถามที่ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
  - ท่านเข้าใจคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” “ความพอประมาณ” “ความมีเหตุผล” “การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ว่าอย่างไรบ้าง จากความหมายที่ท่านให้นี้ ชุมชนของท่านมีความพอเพียงแล้วหรือยัง คุณได้จากอะไรบ้าง
  - ท่านคิดว่าคุณลักษณะคนที่พึงประสงค์ตามความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงมีอะไรบ้าง
  - ท่านคิดว่าอะไรเป็นเหตุผลและแรงจูงใจในการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับตนเองและชุมชน และก่อให้เกิดการเรียนรู้ การปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านใดบ้าง
2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน
  - ท่านคิดว่ากิจกรรมใดในชุมชนที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะของกิจกรรมเป็นอย่างไร
  - สภาพการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาเป็นอย่างไรบ้าง ประสบผลสำเร็จหรือไม่ คุณได้จากอะไร ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร
  - ชุมชนมีการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่ม ใครเป็นแกนนำหลัก
  - ท่านคิดว่ากิจกรรมที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่นี้ ส่งผลต่อการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร
3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนที่ชุมชนดำเนินการ
  - ท่านคิดว่าแนวทางการพัฒนาคนของชุมชนในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ คุณได้จากอะไร

- ความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- ท่านมีความต้องการอยากให้ชุมชนพัฒนาคนไปในแนวทางใด แนวทางการพัฒนาคนที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่นี้ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร
- ท่านคิดว่าปัจจัยหรือองค์ประกอบใดในชุมชนที่ส่งเสริมให้คนดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากแนวคำถามดังกล่าว นำไปสู่การซักถามที่เจาะลึกในประเด็นย่อยต่าง ๆ ตามคำตอบที่ได้รับ ในเรื่องกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ การเรียนรู้ของคนในชุมชน แนวทางการดำเนินชีวิต ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชีวิตความเป็นอยู่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การพัฒนาจิตใจ ซึ่งทุกเรื่องมีความเชื่อมโยงกัน

2.3.1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้เตรียมตัวอย่างดี ทั้งการเตรียมความพร้อมด้านแนวคำถาม และเตรียมความพร้อมด้านอุปกรณ์ เช่น สมุดจดบันทึก เทปบันทึกเสียง เป็นต้น รวมทั้ง ได้ขอความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนและครอบครัวที่ผู้วิจัยไปพักอาศัย พาไปแนะนำตัวกับผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นเบื้องต้นก่อน

ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 15 ท่าน ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ท่านละ 2 ครั้ง ซึ่งการสัมภาษณ์แต่ละครั้งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ

ครั้งที่ 1 เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ด้วยจุดประสงค์หลัก คือ การไปพบทำความเข้าใจและแนะนำตัวระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ บรรยากาศจึงเป็นเรื่องของการสนทนาซักถามระหว่างกัน โดยแนวคำถามจะเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ และ ซึ่งเป็นการศึกษาเบื้องต้น (preliminary study) (สุภางค์ จันทวานิช, 2537) โดยผู้วิจัยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการอธิบายแนวความคิดของตนเองไปเรื่อย ๆ ตามความต้องการ เมื่อเสร็จการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยจึงนำคำตอบนั้นมาวิเคราะห์ตั้งเป็นคำถามเพิ่มเติมในแบบสัมภาษณ์สำหรับการสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 การสัมภาษณ์ครั้งที่ 1 นี้ ใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที สถานที่ไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับว่าพบผู้ถูกสัมภาษณ์ที่ใด เวลาใด

ครั้งที่ 2 เป็นการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยจะถามคำถามตามแนวคำถามในแบบสัมภาษณ์ โดยตั้งคำถามแล้วพยายามหันเหความสนใจผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการตะล่อมกล่อมเกลากลับมา (probe) เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พยายามไม่ออกนอกประเด็นไปมากนัก การสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 นี้ ผู้ถูกสัมภาษณ์แต่ละคนจะได้รับนัดหมายและแจ้งวิธีการสัมภาษณ์ล่วงหน้าอย่างน้อย 2-3 วัน แต่ละคนใช้เวลาประมาณ 90-120 นาที

2.3.2 การสังเกต การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกต 2 แบบ คือ

2.3.2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) โดยการสังเกตสภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน การประกอบอาชีพ การผลิต การบริโภค การดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ การประชุมของคณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ และสังเกตสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นต้น

2.3.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมบันเทิง กิจกรรมสาธารณประโยชน์ กิจกรรมด้านการศึกษา กิจกรรมอาชีพ โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นพิเศษของชุมชนที่ผู้วิจัยเข้าร่วมได้แก่

ชุมชนพอเพียง 1 การร่วมงานแสดงมูทิดาเนื่องในโอกาสที่ผู้นำชุมชนได้รับรางวัลจากต่างประเทศ ซึ่งจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในเดือนสิงหาคม 2547 งานเทศกาลชิมผลไม้ และงานประกวดขงพาราประจำปี และงานยุทธศาสตร์ชุมชนนครศรีธรรมราชในเดือนธันวาคม 2547

ชุมชนพอเพียง 2 การร่วมงานประจำปีของชุมชน 2 งาน คือ งานตลาดอริยะในเทศกาลปีใหม่ เดือนมกราคม 2548 และงานเพื่อฟ้าดิน เดือนพฤษภาคม 2548

ชุมชนพอเพียง 3 การร่วมงานประเพณี ไม้ค้ำศรีในเทศกาลสงกรานต์ การร่วมไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ และที่บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 รวมทั้งยังมีโอกาสได้ไปร่วมสำรวจสภาพป่าและสร้างฝายชะลอน้ำกับชุมชน 2 ครั้ง

จุดมุ่งหมายของการสังเกต คือ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะและรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน การเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาคน และการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กรอบการสังเกตของ Lofland (1995 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2539 : 42-43) ซึ่งกรอบที่ใช้ในการสังเกต มีดังต่อไปนี้

1. การกระทำ (acts) คือ พฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในการแสดงออกตามปกติ หรือเป็นการใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นกิจกรรมปกติธรรมดาทั่วไป

2. กิจกรรม (activities) คือ การกระทำที่เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน

3. ความหมาย (meanings) คือ การให้ความหมายแก่การกระทำหรือกิจกรรม การเลือกกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมบางอย่าง สามารถบ่งบอกได้ว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อ หรือมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อย่างไร

4. ความสัมพันธ์ (relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ระหว่างครอบครัว ระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวอย่างกับบุคคลอื่น ๆ

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) คือ การที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือในการทำวิจัยหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยพิจารณาบทบาทของแต่ละคนว่า ใครบ้างที่มีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือเพียงใด อย่างไร

6. สภาพสังคม (setting) คือ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.4 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลภายหลังการเก็บข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความครบถ้วนถูกต้องตามความจริง ซึ่งผู้วิจัยได้ตรวจสอบโดย

1. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (validity) ด้วยการนำเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาถอดข้อความคำสัมภาษณ์คำต่อคำ รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการบันทึกภาคสนามซึ่งบันทึกไว้อย่างเป็นระเบียบ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อความจากการเปิดเทปบันทึกเสียง ฟังซ้ำในส่วนที่ไม่ชัดเจน แล้วนำไปซักถามย้อนกลับอีกครั้งก่อนการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

2. ตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลแบบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายวิธีในการเก็บข้อมูลเดียวกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์ เจาะลึกควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และจากเอกสารที่รวบรวม และด้านแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน (data triangulation) ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึกข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลาย

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางของ สฎางค์ จันทวานิช (2535 : 4) คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มกระทำพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล และยังทำต่อไปหลังการเก็บข้อมูลสิ้นสุดลง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลต้องมีมุมมองของคนใน

3. การวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยสมมุติฐานชั่วคราว (working hypothesis) จำนวนมากที่ผู้วิจัยคิดขึ้นเองตลอดเวลา

4. ผู้วิจัยต้องเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง

จากแนวทางดังกล่าว ผู้วิจัยได้เริ่มวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่แรกเข้าชุมชน โดยข้อมูลทั้งหมดได้ถูกวิเคราะห์โดยสมมุติฐานชั่วคราว และมีการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตลอดเวลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกลุ่มข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. สร้างตารางสำหรับการจำแนกข้อมูลเป็นประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในโปรแกรม Microsoft Word
2. พิมพ์ข้อมูลทั้งหมดลงในคอมพิวเตอร์ และตั้งชื่อแฟ้มข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน
3. กำหนดรหัสข้อมูลเพื่อให้สะดวกต่อการจัดหมวดหมู่ โดยใช้หลักในการวิเคราะห์และตีความเนื้อหา พิจารณาว่าข้อมูลนี้ควรอยู่ในหมวดหมู่ใหญ่ ๆ อะไร โดยทำเช่นนี้กับข้อมูลทั้งหมดที่มีในแฟ้มของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน
4. การจัดกลุ่มข้อมูลที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน โดยใช้โปรแกรม Microsoft Word ทำการ sort ข้อมูลที่มีรหัสเหมือนกันเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลเป็นระบบ และสะดวกต่อการวิเคราะห์อภิปรายผล และเขียนข้อสรุปการวิจัย